

AMİN MAALOUF'UN DOĞU'DAN UZAKTA ROMANINDA GÖÇ İMGELERİ: GİTMEK VE DÖNMEK İKİLEMİ

Özge SARIALIOĞLU¹

ÖZET

Her metnin kendi içinde bir dinamiği vardır ve karakterler metin içinde koşuşturur. Bu aynı zamanda metnin ritmini belirleyen bir şeydir. *Doğu'dan Uzakta* romanında bu ritim başkarakter Adam üzerinden sağlanmıştır. Adam, olay örgüsünün hem yaşayanı hem de ikinci anlatıcısı konumundadır. Romanda gitme/gelme, unutmama/hatırlatma arasında gidip gelen göç deneyimi başkarakter Adam'ın tuttuğu iç hesaplaşmaların yoğun bir biçimde yaşandığı günlük aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Böylece gitme, kalma ve dönme arasında gidip gelen göç anlatısının kaydı tutulmuştur. Bu makalede de başkarakter Adam'ın günlüğünden yola çıkarak Amin Maalouf'un *Doğu'dan Uzakta* adlı romanında göç deneyimi tartışmaya alınmıştır. Makalede göçle birlikte gelen imgeler ve eylemlilikler bütününe; insanın kendine dönüşüne, kaygılarına, kayıplarına, kazanımlarına, mekânlar arasındaki yolculuğuna odaklanılmıştır. Tanıklık, kaygı, yitim ve ölüm kavramlarından hareketle göç ve mekân arasındaki ilişki incelenmiştir. Baş mekân olarak 'ev' tartışmada merkezi bir konuma yerleştirilmiş, buna bağlı olarak 'ev'den kopuş/ 'ev'e dönüş imgeleri mekânın kaybı ve yeniden üretimi aracılığıyla tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: göç, kaygı, tanıklık, yitirmek, mekân.

MIGRATION IMAGES IN THE AMIN MAALOUF'S NOVEL NAMED LES DESORIENTES: GOING AND RETURNING DILEMMA

ABSTRACT

Every text has a dynamic inside of it and the characters bustle about in the text. This is a thing that determine the pace of the text. In the novel "Les Désorientés", the , pace is determined by the main character. Adam is both the man who lives the plot and the second narrator. The immigration experience that comes and goes between going/coming, forgetting/remembering is narrated to the audience by the diary that includes intensive internal feuds. Therefore the migration narrative that comes and goes between going, staying and coming back is recorded. In this article, immigration experience in the novel "Les Désorientés" by Amin Maalouf based on the diary of Adam is discussed. In the article, the entirety of imageries and actions that comes with immigration, the coming back of human to itself, its anxiety, losses, gains and its journey between the places were focused. The relation between the immigration and place was investigated based on the concepts of testimony, anxiety, loss and death. The "home" was placed in a central position as being a main place. Consequently, the imageries of being detached from home and returning to the home are discussed by the means of loss and reproduction of the place.

Keywords: migration, anxiety, testimony, loss, place.

¹ Doktora Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göç Çalışmaları, ozgesarialioğlu@gmail.com

‘Ev’den Kopuş/ ‘Ev’e Dönüş

Göç, bütün süreçleriyle² birlikte düşünüldüğünde bir yer değiştirme, yerinden olma/edilme biçimine gönderme yapmakta ve bu süreç birçok imgeyi beraberinde getirmektedir. Sürecin kendisi “bildik ve olduğu gibi kabul edilenin³ tersyüz olduğu, geçici olarak tanıdık olmayan bir hal alarak”, beklenmedik hale geldiği bir deneyimler bütünü inşa etmekte ve ihtimallerin sonsuz oluşunu sabitlemektedir (Chambers, 2014: 33). Bu tersyüz oluş göç sürecinin nasıl deneyimlendiğine bağlı olarak ‘yeni’ yerle karşılaşmanın ve ‘yitirilen’ yerin keskinliğini belirler. Bilinen sınırlar muğlaklaşır ve tasarlanmayan sapmalar mümkün hale gelir. Bireyin kimliği ya da göçün boyutuna bağlı olarak grupsal kimliklerin doğurduğu performans alanları ‘yeni’ yerle karşılaştığında sekteye uğrar. Sosyo-psikolojik yanı sıra düşünüldüğünde aitlik duygusunun aşındığı, bu nedenle farklılaşan performans alanlarına yönelmenin ve yeni arayışların gerçekleştiği söylenebilir. Dolayısıyla bireyin çizgisel hareketlilikle devam eden gündelik hayatı, göçle birlikte sekteye uğrar ve var olma performanslarını düzenlemeye sokar, mekânda ve uzamda değişikliğe neden olur. “Gündelik hayatın uzamları ve mekânları son derece çoğul ve çekişmelidir, hareket ve kültürel melezleşme süreçleriyle devamlı tanımlanıp yeniden tanımlanmaktadır” (Bennett, 2013: 16).

“Göç ‘kesintili bir var olma durumudur’ ve geride bıraktığınız yerle bir kavgaya tutuşma biçimidir” (Chambers, 2014: 13). “*Gümürüğü geçiyorum, pasaportumu uzatıyorum, geri alıyorum ve terkedilmiş çocuksu bakışlarımı kalabalığın üzerinde gezdirerek dışarı çıkıyorum. Hiç kimse yok. Kimse bana seslenmiyor, kimse beni beklemiyor. Kimse beni tanımıyor. Hayalet bir arkadaşı bulmak için geldim buraya ve daha şimdiden kendim bir hayalet oluverdim*”⁴ (Maalouf, 2016: 20). Romanın başkahramanı Adam, kendi ‘ülkesine’ dönüş yolculuğunun başlangıcında havaalanına kimsenin onu beklememesiyle ilgili bir serzenişte bulunur ve bu serzeniş Adam’ın dilinden okuyucuya aktarılan günlüğünde yer bulur. Oysa kimseye haber vermemiştir ve “*gelişini kimseye haber vermediği için aslında öngörmesi gereken bu sıradan terslik, Adam’da bir hüznün patlamasına neden*” olur (a.d.e. s: 21). Buradaki terslik aslında Adam’ın geride bırakılan yere soru sorma, onun tanıklığını tartışmaya açma biçimidir. Dildeki yansımalarının eksiklik, yolunda gitmeyen bir şey ve bir terslik aracılığıyla gerçekleşmesi Adam’ın dönüş serüveninin kaygıyla başladığının bir göstergesidir.

Mekânı yitirme ve yeni bir mekânın içinde bedensel ve zihinsel olarak konumlan(dırıl)mayı kapsayan bu hareketlilik ‘ev’ ile ilişkilendirildiğinde yitirme/kopuş/kayıgı imgeleri dikkat çekmektedir. Dolayısıyla göç yolculuğunun ilk olarak bir kaygı ile –yitirme/muhafaza edememe-başladığını söylemek mümkündür. Böylece mekânda anlamsal bir kayma yaşanır ve ‘ev’ imgesi kayganlaşır. ‘Ev’den kopma hali yitirme tehlikesini barındırdığı ve gün yüzüne çıkardığı için “asli bir ev ve eve dönüş varsayımlarını devam ettirme olasılığı giderek zayıflar ve sonunda kaybolur” (Chambers, 2013: 14). “*Tania’sın saldırısında beni en çok yaralayan, ‘evine dön’ demesi oldu. Paris’i artık evim olarak görüyor olabilirim. Ama bu benim doğduğum şehirde de kendimi evimde hissetmeme engel mi? Her halükarda, hiçbir gerekçe arkadaş olsun olmasın, yasta olsun olmasın, üçüncü bir şahsa yabancı olduğumu bu şekilde yüzüme vurma hakkını vermez*”⁶ (Maalouf, 2016: 43). ‘Ev’den kopuş, mekân üzerinde yapılan sınırlandırılmış bir süreyi kapsayan bu yolculuk önemlidir.

² Gitmeyi düşünmek, gitmeye karar vermek, göç yolculuğunun kendisi, gitmek, yeni bir yere varmak, yerleşmek, alışmak, dönmeyi düşünmek, dönmek ya da dönmemek.

³ Gündelik yaşam biçimleri, çevre ile kurulan ilişkiler, mekân aşinalığı, dil, yeme-içme pratikleri vb.

⁴ Romanın başkahramanı Adam ülkesinde süregiden iç savaş nedeniyle Paris’e yerleşir ve Dolares adında bir kadınla evlenerek hayatına burada devam eder. Her ne kadar Paris’e yerleşmiş olsa da romanın diğer karakterleri olan arkadaşlarıyla düzensiz aralıklarla mektuplaşır ve iletişimini devam ettirir. Yaklaşık 20 yıl sonra ülkesindeki arkadaşı Murad’ın hastalandığını ve arkadaşının ölümünün muhtemel olduğu haberini alır ve böylece ülkesine dönüş yolculuğu başlar. Başlangıçta somut bir nedenle başlayan dönüş hikâyesi Adam orada kaldığı süre boyunca farklı olaylara sahne olur ve Adam aynı zamanda bir içe dönüş sürecine girer. Bu nedenle romanı ‘ev’e dönüş anlatısı olarak okumak mümkündür.

⁵ Romanda Tania Adam’ın yakın arkadaşı olan Murad’ın eşi olarak yer alır. Romanın başlangıcında Adam’ı arayarak Murad’ın hasta olduğunu ve muhtemelen öleceğini söyler ve onu Murad’ı son bir kez görmesi için çağırır. Tania Murad’ın ölümüyle beraber yas tutmaya başlar.

⁶ Murad’ın cenazesinde geçen bu konuşmanın başında Tania Adam’ın ‘gerçekten’ göçmen olduğunu, ülkesini artık evi gibi görmediğini, Paris’i evi olarak gördüğünü belirtir. Bu duruma karşı öfkelenen Adam’ın düşüncesine günlüğünde geçen bu cümlelerle şahit oluruz.

Çünkü ‘ev’ “bizim dünya köşemizdir, ilk evrenimizdir” (Bachelard 1996: 32). Ancak gidilen yere dair yaşanan tedirginlik tam olarak ‘ev’den kopuşun da mümkün olamayacağını gösterir. “Avrupa’ya seyahat ettiğimde tüm zengin insanlara olduğu gibi bana da iyi davranılıyor. İnsanlar bana gülümsüyor, kapıları eğilerek açıyorlar, satın almak istediğim her şeyi satıyorlar. Ama içlerinden beni aşağılıyor ve benden nefret ediyorlar. Onların gözünde zengin olmuş bir barbardan başka bir şey değilim. Sırtımda en güzel italyan kostümü de olsa, manevi bakımdan onların gözünde bir baldırı çıplağım. Niçin? Çünkü yenilmiş bir halka, mağlup bir medeniyete aitim”(Maalouf, 2016: 222). Romanın karakterlerinden biri olan Ramiz’in⁷ Adam ile yaptığı bu konuşmadan yola çıkarak bir yerden gitmeye dair tedirginliğin sadece bırakılan yerle ilgili olmadığını, gidilen yere dair de bir kaygıyı barındırdığı söylenebilir.

-Ramiz: “Paris’te kamuya açık bir alanda Arapça konuşurken kendiliğinden sesini azaltma eğilimi duymuyor musun?”

-Adam: “Kuşkusuz”(Maalouf, 2016: 222). Yukarıdaki konuşmanın devamı olan bu diyalog Ramiz ve Adam’ın kaygısının daha çok öteki olmanın farklı simgelerini üzerinde taşıma ve bu nedenle kabul edilmeme, bir ‘yabancı’ olma, damgalanmış olma ile ilgili olduğunun altını çizmektedir. Gerçekte “kişinin kendisi üzerinde sahip olduğu gündelik bilgi, damgasına ilişkin izlemesi gereken taktiği belirlemek söz konusu olduğunda elindeki tek muhtemel hareket noktasıdır” (Goffman, 2014: 66) ve kişi çoğu zaman kendini en fazla saldırıya uğrayan aidiyetiyle tanımlama eğilimi gösterir (Maalouf, 2008: 27).

“Çok Sevgili Albert,

(...) Bence müteveffanın şerefine yapılacak konuşmalarla geçecek bir merasim yersiz ve sıkıcı olur; buna karşılık, bunca yılın ardından eski arkadaş topluluğumuzu bir araya getirmek fikri bana hiç de tatsız gelmiyor. Sen de bunu bir düşün” (Maalouf 2016: 138). Adam’ın gittiği topraklara dönüşünden önce arkadaş grubunun hiç toplanmamış olması önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Mekâna geri dönüş, mekânın dondurduğu zaman aralığını da tekrar gündeme getirmiş, Adam’da bu zaman aralığını tekrar yaşama isteği uyandırmıştır. Göçle birlikte gelen önemli imgelerden biri tekrar yaşayamama kaygısıdır ve bu kaygı göç eden kişinin göçmenleştiği topraklarda değil, varlığını kurguladığı topraklara geri döndüğünde gerçekleşmektedir. Burada mutlak zamanın parçalanmışlığına dair izler bulmak mümkündür. Göç eden kişi gitme/terk etme, artık orada yaşayamama gibi göç etmeye dair çelişkilerle geçmiş bir anda şimdide yaşatmaya yönelik hamlelerde bulunur. Bu aynı zamanda göç eden kişi için yitimi görmüş olmanın yarattığı kaygının bir hesaplaşması ve savunusudur. Adam karısı Dolares’ten habersiz olarak eski arkadaşı Semiramis ile ilgili yaşadığı aşk gecesi için şunları söylüyor: “(...) Benim Semi ile yaşadığım bir anlamı var, çünkü benim ergenliğimdeki utangaçlığıma geç kalmış bir isyanı temsil ediyor. Bu nedenle sevişmemiz meşruydu. Ama suç ortağımla birlikte bunu yeniyetmelik dönemimize bir göz kırpış olarak görmek yerine, yerlerde sürünen sıradan bir ilişki şeklinde yaşamaya koyulsaydık derhal içler acısı bir hal alırdı. Öyleyse, Semi ile yaşadığım o gece bir parantez mi? Kuşkusuz. Zaten o da yaşananları farklı görmüyor” (Maalouf 2016: 125). Bu alıntıdan yola çıkarak göç eden kişinin geri dönüş yolculuğunun anının tekrar canlandırılması değil aynı zamanda geçmişte eksik kalanın, yapılmamış olanın yapılması olduğu söylenebilir. Mekâna dönüş gerçekleştiğinde bu eksiklik gün yüzüne çıkar ve tamamlanma ihtimali doğar; geçmişte kaçırılmış olana tekrar yakalama umuduyla yaklaşılır. Bu ihtimal ülkesine dönüş kararını uzun sürede alan bir göçmen için önemlidir. Tek başına dönmek fikri bile yeterince heyecan vericidir. “Gençliğimin geçtiği bu yerleri, tanınmaz halde bile olsalar, tekrar görmek ve daha genel anlamda istemeye istemeye terk ettiğim, dönmeye içimden

⁷ Ramiz, Amman’ da yaşıyor. Dünya adında bir kadın ile evli ve bir kızları var. Ülkesinde savaş başlayınca arkadaşı Ramzi ile birlikte bir inşaat firması kuruyor. Böylece büyük bir inşaat firmasının ortağı oluyor ve dünyanın birçok ülkesine iş yapmaya başlıyor. Burada Ramiz’in yaşadığı kaygı daha çok ‘onlar’ gibi görünememek ve görünmeme halinin her koşulda sabit olmasıyla ilgilidir. Çünkü Ramiz ‘onlar’ gibi olmanın bütün simgelerini üzerine alsada gerçekten ‘onlar’ olmanın mümkün olmadığını, bir kez damgalandığını düşünmektedir. Romanda Ramzi ve Ramiz birbirlerine ikiz kadar benzeyen, her şeyi birlikte yapan arkadaşlar olarak sunuluyor. Ancak Ramiz’in aksine Ramzi mutsuz bir evlilik geçiriyor ve yaşamın anlamını sorgulamaya başlıyor. Daha sonra işleri Ramiz’e bırakarak keşiş hayatını tercih ediyor. Birbirine bu kadar benzer iki kişinin farklı yönleri kayan yaşamları göçün her birey için farklı sonuçları olabileceğinin vurgulanması açısından önemli görülebilir.

sürekli söz versem de bir daha ayak basamadığım bu ülkeye tekrar kavuşmak beni mutlu edecek”⁸ (Maalouf, 2016: 199).

Romanda başka bir yaşanmamışlık ise Adam ile Murad⁹ arasında geçmektedir. İkisi arasında gitmek ile kalmak, suçlamak ile suçlanmak, yerleşik olmayı seçmek ile bir göçmen haline gelmek arasında yaşanan tartışma Murad’ın ölümüyle söylenmemiş sözlerin hiç söylenemeyecek olmasına neden olmuştur. Murad’ın ölümü gelecekte bu hesaplaşmanın yapılma ihtimalini bozguna uğratmıştır. “*Adam ancak cenazeden dönüş yolunda, Semiramis’le arabada baş başa kaldığında ölmüş arkadaşına vermek istediği cevabı yüksek sesle dile getirdi: Evet Murad, hiç savaş çıkmasaydı, elli yaşında olacağımıza hala yirmi yaşında olsaydık, aramızda hiç kimse ölmeseydi, aramızdan hiç kimse ihanet etmeseydi, aramızdan hiç kimse sürgüne gitmeseydi, ülkemiz hala Doğu’nun incisi olsaydı, dünyanın alay konusuna, saplantısına, öcüne ve şamar oğlanına dönüşmeseydik, hayat güzel olurdu*” (Maalouf 2016: 173). Bu alıntıdan da yola çıkarak hesaplaşmanın ve tamamlanmanın mekânla karşılaştığında gerçekleşti söylemek mümkündür. Sonuç olarak mekânın tanıklığı devreye girmekte, göç eden kişi mekânın tanıklığıyla var olmakta ve tamamlanma girişiminde bulunmaktadır. Aynı zamanda başkasında da bu mekân aracılığı ile görünür kılınmaktadır. Tüm bunlar şimdide yaşanmakta, geçmiş ve gelecek göç eden kişinin üzerinde şimdide toplanmaktadır. “Şimdi, öylesine kısa ve kavranmaz, ele avuca sığmaz haldedir ki, bir uzunluğa sahip olmadığı gibi, geçmiş ile geleceğin bağlantısından öteye bir şey olmadığı izlenimini vermektedir ve ayrıca öylesine kaygan, kararsızdır ki, hiçbir zaman aynı yerde bulunmaz ve içinden geçtiği her şeyi geçmişten alıp geleceğe ilave eder” (Elias, 2000: 108). Burada tam şuanda kaçırılmış zaman aralığı tekerrür eder, en başta bilinmesi gerekene gecikmeli olarak fark edilmesine neden olur.

Bellektekiler: Adam’ın ‘Anı’larına Yolculuk

Doğu’dan Uzakta romanında Adam’ın yitirdiği aynı zamanda terk ettiğini düşündüğü mekânlarla çarpışması düşünüldüğünde ‘ev’den kopuş ve geri dönüşün yaşattığı çarpıcı anılara dair izleri görmek mümkün hale gelir. Mekânla karşılaşma ve “bakılan mekân parçası bakan kişinin psikolojisine, kültürüne tanıklık eder” (Tekin, 2011: 152). O sıralar Atilla¹⁰ hakkında bir akademik çalışma yaparken Adam’ı anılarını, arkadaşlarıyla yıllar önce yaptığı sohbetleri hatırlamaya ve bunları yazmaya yönelten şey nedir? Yani belleği canlandıran, harekete geçiren, hakkında konuşmayı mümkün kılan, sıkıştırılmış zamanı gevşeten şey. Belleği yeniden canlandıran şey, yitirilen mekânla bu ani çarpışma hali ve mekânın yeniden deneyimlenmesidir. “Mekân her şeydir, çünkü zaman, belleği artık canlandırmaz. Bellek –gariptir- somut süreyi, Bergsoncu anlamıyla sürekli kaydetmez [...] Anılar devinimsizdir; her biri yerleştiği ölçüde sağlamca tutunur yerine. Öyleyse açıktır ki iç yaşamın bilinmesi açısından, özel yaşamımıza ilişkin mekânların saptanması, tarihlerin belirlenmesinden daha önceliklidir, zira “bilinçdışı mekânda oturur” (Bachelard 1996: 37). Anımsamalar, hatıraların canlı bir ögesi gibi bellekte hareket etmeye başlaması ve kopuşun yaşandığı yerde yeni bir eylemliliğin ivme kazanmasıyla gerçekleşir. “Bir algı ne kadar kısa olursa olsun, gerçekte her zaman belli bir süreyi işgal eder ve dolayısıyla da, birçok anı birinden diğerine uzatan hafızanın bir çabasını zorunlu kılar” (Bergson, 1999: 30-31). Romanda Adam’ın günlük tutmaya başlaması, daha önce gönderilen mektupları¹¹, anı yazımına dâhil ederek bir gerçeklik hissi uyandırması, bitenin/yitenin tekrarına neden olur ve göç söz konusu olduğunda tam olarak bitmenin söz konusu olmadığını hatırlatır. Burası ‘ev’den kopuşun yaşandığı, eşyaların ve eşyaların gönderme yaptığı imgelerin yitirildiği yerdir. Ancak gerçek bir yitim sadece geri dönüş gerçekleştiğinde mümkündür. Çünkü bu aynı zamanda gitmenin kabulünü de gerekli kılar. “...Bir insanın terk ettiği

⁸ Bu alıntı Naim karakterinin başkarakter Adam’a yazdığı mektuptan seçildi.

⁹ Murad ülkesinde kalmayı tercih eder ve bu nedenle cesur olduğunu düşünür. Arkadaş grubundan gitmeyi seçenlere kırgın ve kızgındır. Onları (Adam, Naim, Albert) vatanlarına ihanet etmekle suçlar. Naim uzun süren bir karar sonunda ülkesini terk ederek İspanya’ya, Albert ise Amerika’ya yerleşmiştir.

¹⁰ Başkarakter Adam göç yolculuğuna başlamadan önce Avrupa Hun İmparatorluğu’nun hükümdarı olan Atilla hakkında bir çalışma yapmaya karar verir. Ancak bir türlü ilerleme gösteremez. Tam bu sıralarda mektupları tekrar okumaya ve bir hatırat yazıcısı olmaya başlar.

¹¹ ‘Ev’e dönüş yolculuğu başlamadan önce Adam ve arkadaşları başka başka ülkelerde olsa da mektuplaşmakta, iletişimlerini düzensiz aralıklarla devam ettirmektedir. Adam ise mektupları biriktirmekte, günlüğünü yazarken bir şey hatırlaması gerektiğinde bu mektuplardan yararlanmaktadır.

yurduna karşı olan duyguları asla basite alınamaz. Gidilmişse, reddettiğiniz şeyler -baskı, can güvenliği yokluğu, yoksulluk, gelecek endişesi- olduğu içindir. Ama bu reddediş sıklıkla bir suçluluk duygusuyla at başı gider. Terk ettiğiniz için kendinizi suçladığınız yakınlarınız, içinde büyüdüğünüz bir ev, nice nice hoş anılarınız vardır” (Maalouf, 2008: 36). Tüm bunların açtığı yaralar bir gün mutlaka gündeme gelir. Göçmen bunu –dönüşü- erteleyebilir. Ancak bir kez dönüş başladığında göçmen her yara için en az bir kez huzursuz olur. Başkarakter Adam’ın hikâyesinde bu huzursuzluk mektuplar ve günlükle gün yüzüne çıkmaktadır. Adam’ın anı yazımı dönüş yolculuğuyla başlar ve bu yolculuk gün geçtikçe büyür ve yoğunlaşır. Çünkü Adam’ın sözleriyle “*hatırat yazarı, kendi yakınları için bir hain, en azından bir mezar kazıcıdır*” (Maalouf, 2016: 362). Hem anı yazımı hem de dönüş yitimin kendisini gün yüzüne çıkartır ve gerçekliğin imgesi gerçekliğin sarsıcı etkisiyle örtülür. “*Geldim, gördüm, hayal kırıklığına uğradım*” (Maalouf, 2016: 386).

“*Bellek bir temsildir. Temsil nasıl “model”in ta kendisi değilse, belleğin taşıyıcısı olan anılar, anımsamalar da geçmişin kendisi değildir. Araya zaman ve öznellik girmiş; yaşandığı haliyle olguyu, deforme etmiştir. Öyleyse bugünde, şimdide elimizde olan, şimdiden yoğun biçimde etkilenmiş, değişip dönüşmüş bir geçmiş imgesi, geçmiş temsildir*” (Güçbilmez 2006:6). Geçmişin temsili, zihinde ‘an’lar bütünü aslı kalmasına izin verir; bu ‘an’lar ki ne zaman anlatılır, yazılır o zaman anılara dönüşür. O zamana kadar kişi ‘an’ları yaşanma biçimine, ilişkilendirdiği imgeler bütününe göre ya gizleme ya da önemsememe yolunu seçer. Eğer bir ‘an’ ardından kayba neden olacak bir anlamlılığa gönderme yapıyorsa eylem örtük olarak gerçekleşecektir ya da mutlu ‘an’lara gönderme yapacak şekilde sabitlenecektir. “*Bahtiyar, yırtıcı, gümbür gümbür konuşan birisi olarak kalmış belleğimde*” (Maalof 2016: 20). Romanda Adam’ın ‘an’ları tam da yukarıda vurgulandığı biçimiyle göç etme, varlığını tanımladığı yeri terk etme eylemliliğiyle ilişki olduğu için Adam bu anıların bir kısmını belleğinde sabitlerken bir kısmını gizlemiş, bir arşivci bilinciyle istiflemiş ve biriktirmiştir. Roman boyunca okuyucu bütün bu biriken, gizlenen ve sabitlenen ‘an’ların bellekteki yansımalarına ve bir bir çözümlüğüne şahit olur. Böylece Adam karakteri aracılığıyla göçün yarattığı hüznü ve tortuları; bunların dönüşümleri ve çelişkileri anlamlı hale gelir.

Göç deneyimi beraberinde getirdiği kopuşlarla birlikte bir ‘an’ı tüm özneliliğiyle muhafaza etmeyi mümkün kılmaktadır. Burada terk edilen, terk etmek zorunda kalınan yeri, bu yere ait kişi ve şeyleri geçmişteki haliyle dondurma ve bunlarla bir anlamlar bütünü yaratma girişimi devreye girmektedir. Sınırları çizilmiş, en belirgin, en özel haliyle sabitlenmiş bu yer, kişi ve şeyler böylece bitimsiz bir hal alır. Bu durum geçmişin şimdide yaptığı yoğun müdahale bütün sarsıcılığıyla geçmişte var olan kişi ya da imgelerin değiştiğinin kabul edilmesini engellemekte, hatta kabul reddine neden olmaktadır. Şimdisi ve geleceği sarsılan ve muallak bir hal alan göçmenin göç ettiği yerdeki ilk hamlesi yaşadığından emin olduğu geçmişi en ideal haliyle korumak ya da tamamen reddetmektir. Çünkü “*oraya gelmenizin nedeni, orada kendiniz ve yakınlarınız için daha iyi bir hayat umut ettiğiniz içindir; ama bu beklentiye –güçler dengesinin aleyhte olmasını da düşünürseniz- bilinmeyen karşısındaki korku da eklenir*” (Maalouf, 2008: 36). Ancak birinci kısımda sıkça vurgulandığı üzere geçmişin yaşandığı mekânlara geri dönüş, hafızanın katılaşmasına neden olan yer ile tekrar karşılaşma ince bir çarpışmanın yaşanmasına neden olmakta; bellek kişi ve imgelerin değişmiş oluşuyla baş başa kalmaktadır. Bu durum anıların bir bir çözümlüğüne neden olur. “*Mekân, peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak tutar*” (Bachelard 1996: 20). Geri dönüş bütün anıları çekmeden çıkarır. Romanda Adam’ın anılarını tekrar anlatmaya başlamasının temel edeni budur.

Romanda Adam arkadaşı Murad’ın ölmek üzere olduğunu öğrendiği için Paris’ten yola çıkmakta ve onun asıl yolculuğu başlamaktadır. Böylece ‘ev’e dönüş olarak anlamlandırılabilir bu yolculuğun tetikleyicisi ölüm olarak konumlandırılır. Adam’ın Murad’a dair anıları ise daha çok canlılık üzerinden belirlemektedir. “*Bahtiyar, yırtıcı, gümbür gümbür konuşan birisi olarak kalmış belleğimde*” (Maalof 2016: 20) alıntısına tekrar gönderme yaparak gitmiş olmak ve kalmış olmak arasında ölüm/canlılık üzerinden bir ikiliğin kurulduğunu söylemek mümkündür. Romanda Adam ve arkadaş grubundaki diğer kişilerden yola çıkarsak gitmeyi reddetmiş kişinin –Murad’ın- ölümle ilişkilendirilmiş olması Adam’ın belleğinde önemli bir yerde durmaktadır. ‘An’ların sabit konumu bir anda ölüm üzerinden çözülmeye uğramakta bu ise savaşın gerçekleştiği yerde gerçekleşmektedir. Bu noktada Adam’ın Murad’a dair izlenimi ve kendine yönelik vurgusu da dikkat çekicidir:

“Benim ailemin de eskiden Cebel’de güzel bir evi vardı. Ama bizimkiler için orası bir yuva ve mimari bir bildirgeydi. Onun ailesi içinse, bir vatan söz konusuydu. Murad orada her zaman, bir ülkenin kendilerine ait olduğunu bilen insanlarınkini andıran bir bütünlük duygusu içinde yaşamıştı. Bense on üç yaşından beri, her yerde kendimi konuk gibi hissetmişim. Çoğunlukla kucaklanarak karşılanan, bazen sadece hoş görülen bir konuk; ama hiçbir yerde yüzde yüz hak sahibi bir sakin gibi görmemişim kendimi. Kimseye benzemez, çevreye uyumsuz –ismim, bakışım, hal ve davranışlarım, aksanım, gerçek veya varsayımsal aidiyetlerim. İflah olmaz derecede yabancı. Hem doğduğum topraklarda hem de daha sonra sürgünde” (Maalouf 2008: 29). Bu çıkarım Adam ve Murad’ın sürgünün daha en başındaki çekişmelerine gönderme yapmakta göçün iki türlü de okunabilir olmasına imkan vermektedir. Tüm bunlar ikisini de silikleştirmekte; birinin ölmesine birinin ise anılarla yüzleşmesine neden olmaktadır. Hayalet olmanın farklı yolları mümkün kılınmıştır. “Hayalet bir arkadaşla buluşmak için geldim buraya ve daha şimdiden kendim de bir hayalet oluverdim” (Maalof 2016: 20). Hayalet imgesi seslerin yankılanmadı, hareketliliğin yayılmadığı ve izlerin silinmiş gibi görünmesine dair anlamlar bütününe gönderme yapmakta, Adam’ın kaygı ile başladığı yolculuğu, silinmiş ve görünmezlik hissiyle tetiklenmektedir. Bir göçmen olarak terk ettiği/etmek zorunda kaldığını düşündüğü sürgün yeri olan Lübnan’a geri dönüşü kimseye haber vermemiş olmasına rağmen birinin bekleyeceği hissiyle başlayıp, daha geri dönüş yolculuğunun en başında silikleşme ve yıkımla kesilir. Dönüş yolculuğunun sonunda daha buluşma gerçekleşmeden kaza geçirmesi ve komaya girmesi hayalet olmanın başka bir temsilidir.

SONUÇ

Göç yolculuğu, zorunlu göçün yaşanması, bir göçmen haline gelmek ve sürgün yemek kişinin evinden, kendini rahat aşına ve güvende hissettiği yerden çıkıp bir hesaplaşmanın içine dalmasıyla başlar. Göçün nedenlerine bağlı olarak bu yolculuk daha çok ya da daha az sancılı hale gelebilir. Çünkü bu yolculuk en nihayetinde ‘ev’ ile gurbet, aşına olunan ile bilinmez arasında gerçekleşmektedir. Bu çalışma çerçevesinde incelenen *Doğu’dan Uzakta* romanında Adam karakteri ve onun etrafındaki arkadaş grubunun göç etme, sürgün yeme ve ‘ev’de kalma, ‘ev’den kopma arasındaki ikilemleri farklı şekillerde deneyimlediğini ve farklı baş etme biçimleri geliştirdiklerini görmek mümkündür. Bu nedenle göç sürecinin ortak imgelerin farklı şekillerde tezahür ettiği ve farklı eylemlerle yaşandığı söylenebilir. Yolculuk çalışma boyunca sıkça vurgulana yitirmek, kaygı, muhafaza etmek, ‘ev’den kopuş imgeleri üzerinden kişilerin kendi belleğinin oluşmasına izin verir. Görsel ve işitsel bellek üzerinden kişiler ortaklaşır ya da ayrılır. Dolayısıyla romanda Adam ile Murad’ın ayrılığının gitme/kalma imgesinin yarattıkları nedeniyle farklılaştıkları ve ayrılığın böylece geldiğini söylemek mümkündür. Roman boyunca gün yüzüne çıkan ‘an’lar ve anların mekânlarda ve kâğıtlarda tekrarlanması kişinin içindeki titreşimin, yitirdiğini düşündüğü ya da yitirme kaygısı güttüğü şeyin görünmesine neden olur. Görünmeye neden olan bu sancılı sonuç, derin bir sarsıntı yaratır. Göç eden kişi ‘ev’i ilk terk ettiğinde ve yabancı olan yer ile ilk karşılaştığında bir büyülenme yaşar. Ancak geri dönüş ve çarpmanın etkisi büyülenmenin yerini sarsıntıya bırakmasına neden olur. Kişinin bedeninde bütün imgeleri bombardımana sokar ve kişide ani bir soğukluğa neden olan bir itme gücü etkisi yaratır. Bu noktada kapıdan içeri girmek, ‘ev’e adım atmak geçmişin sonu değil bellekte çokça çarpışmanın yaşanacağı geçmişin bir başlangıcıdır.

Sonuç olarak romanın başkarakterini Adam’dan yola çıkarak göç etmenin, gitmenin bilmeye yönelik bir kaygıyı oluşturduğunu bu nedenlere anıların halının altına süpürüldüğünü söylemek mümkündür. Şimdi ise geçmişin tüm sıkışıklığını tekrarlanan mekân üzerinde açmakta, göç eden kişide birikmiş bütün imgelere çözmekte ve bozguna uğratmaktadır. Dolayısıyla göç eden kişide anıların belli bir biçimde çözümlere dönüştüğü, baskılandığı belirtilebilir. ‘Ev’den kopuşla başlayan bu süreç ‘ev’e dönüşle birlikte çözümler içindeki parçaların birbirinden ayrılmasına ve görünür kılınmasına neden olmuştur. Yitirmek, muhafaza etmek, kaygı gibi imgeler göç eden kişinin bünyesine tekrar nüfus etmekte böylece anılarda kendini gösteren eylemlerin tekrarını gerekli kılmaktadır. Romanda Adam’ın arkadaş grubunu toplamaya yönelik bütün girişimini bununla ilişkilendirmek mümkündür. İmgeler kopuşun ve dönüşün yaşandığı temsil mekânlarında gerçekleşir ve özetlenir. “Temsil mekânı yaşanır, konuşur; duyumsal bir çekirdeği ya da merkezi vardır: Ego, yatak, oda, konut ya da ev; meydan, kilise, mezarlık... Bu mekânlar, tutku ve eylem yerlerini, yaşanan durumların yerlerini kapsar, dolayısıyla zamanı doğrudan içerir” (Lefebvre 2015: 71). İmgenin mekân üzerindeki yoğun

uygulanışı imge ve görünen arasında bir bağıntı, bir devamlılık oluşturur. Mekânın taşıyıcısı, aynı zamanda mekânın anlamını silikleştiren, onu parçalara ayıran şey ve birleştiren bu imgelerdir.

KAYNAKÇA

Alver, K. (2012). *Edebiyat sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.

Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*. Çev. A. Derman. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana*. Çev. C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Butor, M. (1991). *Roman üstüne denemeler*. Çev. M. Rıfat. S. Rıfat. İstanbul: Düzlem Yayınları.

Direk, Z. (2005). Derrida'nın ardından: ölüm, kültür ve dil. Ankara: Toplum ve Bilim Dergisi. S.102-115.

Elias, N. (2000). *Zaman üzerine*. çev. Veysel Atayman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goffman, E (2014). *Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. Çev. Ş. Geniş. L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı. Ankara: Heretik Yayınları.

Güçbilmez, B. (2006). Lorca'da zamanın temsili ve duende. Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi. (9).

Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*. Ç. M. Moralı. İstanbul: Metis Yayınları.

Heidegger, M. (2001). *Zaman ve varlık üzerine*. Çev. Deniz Kandı İstanbul: A Yayınevi.

Kolakowski, L. (1999). *Modernliğin sonsuz duruşması*. Çev. S. Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları.

Lefebvre, H. (2015). *Mekânın üretimi*. Çev. I. Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Maalouf, A. (2008). *Ölümcül kimlikler*. Çev. A. Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Maalouf, A. (2016). *Doğu'dan uzakta*. Çev. A. Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Watt, I., & Barthes. R. (2002). *Roman ve gerçek etkisi*. Çev. M. Sert. İstanbul: Donkişot Yayınları.

White, P. (1995). *Writing across worlds literature and migration*. London: Routledge.